

УДК 657

JEL Classification: M 40, M 41

DOI 10.35433/ISSN2410-3748-2023-1(32)-7

Новіченко Людмила

к.е.н., доцент,

доцент кафедри обліку, аудиту та оподаткування
Національна академія статистики, обліку та аудиту
<https://orcid.org/0000-0003-3475-361X>

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Застосування фінансової допомоги як альтернативного методу фінансування діяльності та поповнення обігових коштів підприємства призводить до зростаючої динаміки обсягів її використання. Враховуючи, що сторонами договору про надання фінансової допомоги можуть виступати різні суб'єкти господарювання, недостатній рівень наукових досліджень в частині розробки пропозицій з удосконалення бухгалтерського обліку та оподаткування фінансової допомоги зумовлює необхідність подальших наукових досліджень за даною тематикою. В статті акцентовано увагу на відсутності законодавчих вимог в частині оформлення договору про надання фінансової допомоги, зазначено перелік ключових питань, які повинні бути закріплені в такого типу договорах. Наведено систематизований перелік факторів, які впливають на формування методичного забезпечення бухгалтерського обліку господарських операцій, пов'язаних з наданням, отриманням, використанням та поверненням фінансової допомоги. Здійснено обґрунтування сутності поворотної та безповоротної фінансової допомоги відповідно до вимог Податкового кодексу України. Наведений порядок облікового відображення та особливості оподаткування поворотної фінансової допомоги у позикодавця та позичальника. Розглянуто порядок первісного визнання та оцінки довгострокової поворотної фінансової допомоги, особливостей дисконтування довгострокових зобов'язань з поворотної фінансової допомоги. В статті представлено методичні підходи до відображення довгострокової фінансової допомоги на рахунках бухгалтерського обліку, обґрунтовано вплив дисконтування на фінансові результати діяльності підприємства. Науково обґрунтовано, що правильне відображення в бухгалтерському обліку фінансової допомоги, повне розкриття інформації щодо оцінки довгострокових зобов'язань за договорами надання поворотної довгострокової фінансової допомоги забезпечать повне висвітлення інформації про зобов'язання для цілей управління з метою забезпечення сталого та ефективного розвитку підприємства.

Ключові слова: фінансова допомога, облік, оподаткування, дисконтування, теперішня вартість, довгострокові зобов'язання.

ACCOUNTING AND TAXATION OF FINANCIAL ASSISTANCE: CURRENT ISSUES

The use of financial assistance as an alternative method of financing activities and replenishing working capital of an enterprise leads to an increasing dynamics of its use. Given that various business entities may be parties to a financial assistance agreement, the

insufficient level of scientific research in terms of developing proposals for improving the accounting and taxation of financial assistance necessitates further scientific research on this topic. The article focuses on the absence of legislative requirements regarding the execution of a financial assistance agreement, and provides a list of key issues, which should be enshrined in this type of agreement. A systematized list of factors influencing the formation of methodological support for accounting for business transactions related to the provision, receipt, use and return of financial assistance is provided. The author substantiates the essence of repayable and non-repayable financial assistance in accordance with the requirements of the Tax Code of Ukraine. The author describes the accounting procedure and peculiarities of taxation of reimbursable financial assistance by the lender and the borrower. The procedure for initial recognition and valuation of long-term reimbursable financial assistance, as well as the peculiarities of discounting long-term liabilities on reimbursable financial assistance are considered. The article presents methodological approaches to the reflection of long-term financial assistance in the accounts, substantiates the impact of discounting on the financial performance of the enterprise. It is scientifically substantiated that the correct reflection of financial assistance in accounting, full disclosure of information on the assessment of long-term liabilities under contracts for the provision of repayable long-term financial assistance will provide full coverage of information on liabilities for management purposes to ensure sustainable and efficient development of the enterprise.

Keywords: *financial assistance, accounting, taxation, discounting, present value, long-term liabilities.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах суттєвих соціально-політичних змін та кризових явищ в економіці, запровадження військового стану та виникнення непередбачених обмежень в бізнесі, особливої актуальності набуває пошук шляхів поповнення обігових коштів підприємства. У випадку наявності значної диспропорції між сумою власних та залучених джерел фінансування у суб'єкта господарювання виникає ризик зниження ліквідності та платоспроможності, а також погіршення фінансового стану та стабільності функціонування. Основними зовнішніми джерелами поповнення обігових коштів є кредити та позики банків, фінансова допомога, отримання цільового фінансування, благодійної допомоги тощо. Використання різного виду фінансової допомоги шляхом укладення відповідного договору, забезпечує оперативне отримання грошових коштів без додаткових витрат з можливістю їх подальшого використання для потреб діяльності підприємства. Організація та правильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку фінансової допомоги безпосередньо впливає на

показники балансу підприємства, формування та оподаткування його фінансових результатів.

Аналіз попередніх досліджень та публікацій. Актуальні питання розвитку методичного забезпечення облікового відображення фінансової допомоги досліджували науковці та практики, зокрема: І. Вигівська, І. Грабчук, О. Григоревська, О. Водоп'янова, В. Концева, М. Лучко, В. Масалітіна, О. Ткаченко та інші. Разом з тим, потребують подальшого дослідження питання систематизації та удосконалення методики бухгалтерського обліку та оподаткування фінансової допомоги з урахуванням впливу різних чинників.

Формування цілей статті. Основними цілями статті є визначення особливостей бухгалтерського обліку фінансової допомоги різного виду, встановлення особливостей оподаткування таких господарських операцій, а також визначення факторів, які впливають на особливості облікового відображення господарських операцій з отримання та використання фінансової допомоги.

Виклад основного матеріалу. Надання фінансової допомоги здійснюється шляхом укладення договору. На сьогодні відсутні законодавчі вимоги в частині визначення вимог до оформлення договору про надання фінансової допомоги. У зв'язку з цим, при складанні договору про надання фінансової допомоги суб'єкти господарювання керуються вимогами цивільного законодавства в частині істотних умов договору. На порядок облікового відображення фінансової допомоги впливають наступні фактори, які є основоположними при виборі методики бухгалтерського обліку таких господарських операцій (рис. 1).

Представлений перелік факторів впливає на вибір алгоритму облікового відображення всіх господарських операцій, пов'язаних з наданням, отриманням, використанням та поверненням фінансової допомоги. Наведені фактори дозволяють спочатку побудувати логічну схему бізнес-

процесів пов'язаних з наданням, використанням фінансової допомоги з подальшим її відображенням на рахунках бухгалтерського обліку, здійснення контролю за своєчасністю повернення фінансової допомоги.

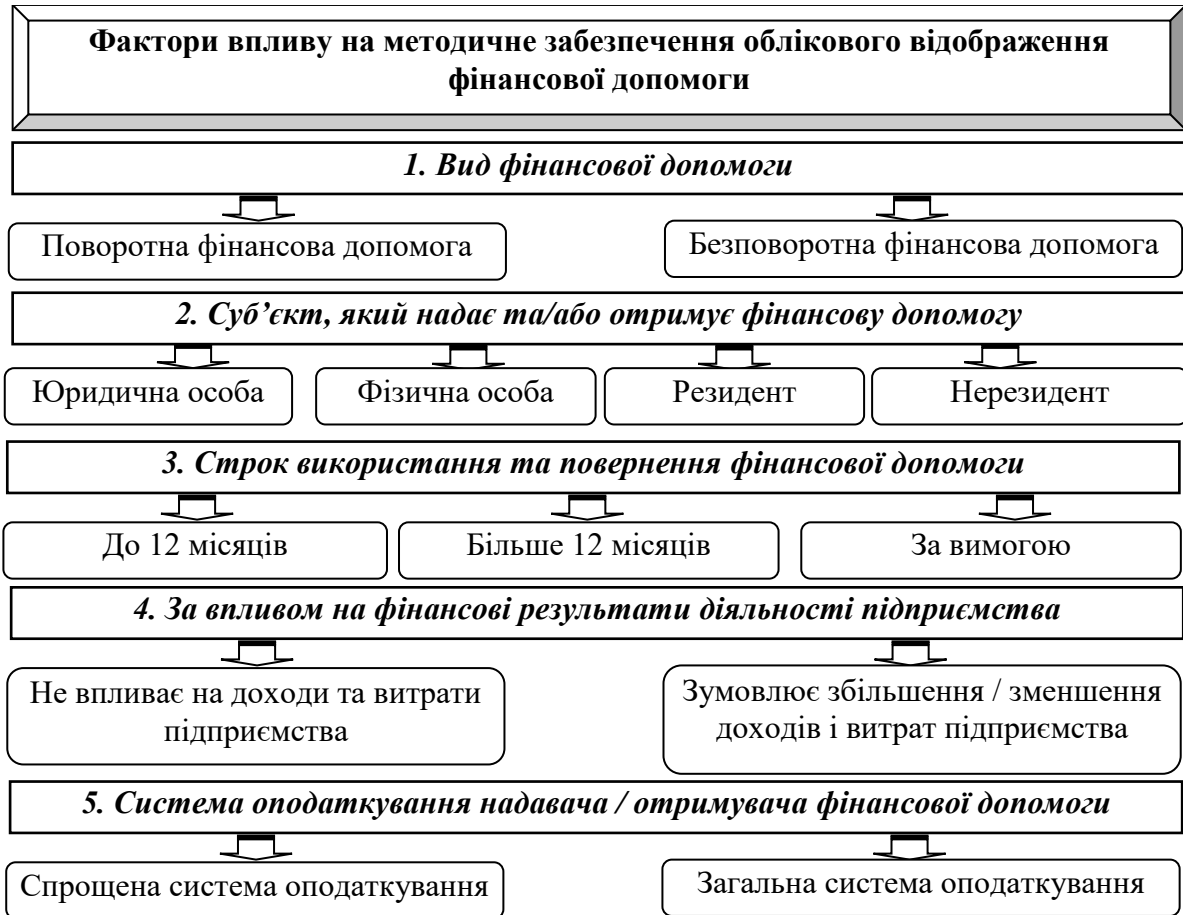

Рис. 1. Фактори, що впливають на систему облікового відображення фінансової допомоги

Джерело: сформовано автором

На законодавчому рівні трактування поворотної та безповоротної фінансової допомоги представлено в Податковому кодексі України (рис. 2).

Залежно від виду фінансової допомоги, періоду на який вона надається та суб'єктів сторін договору безпосередньо залежить методика її облікового відображення, первісне визнання та подальша оцінка. Суб'єкт господарювання при первісному визнанні, здійсненні оцінки, обліковому відображенні і розкритті інформації про фінансову допомогу, залежно від обраної концептуальної основи фінансової звітності, повинен керуватися

відповідними стандартами бухгалтерського обліку. Якщо підприємство веде бухгалтерський облік та складає фінансову звітність відповідно до вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності, то при обліковому відображенні фінансової допомоги застосовуються такі стандарти: МСФЗ 9 «Фінансові інструменти»; МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»; МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: подання».

Трактування змісту видів фінансової допомоги (пп.14.1.257 ст. 14 ПКУ)

Поворотна фінансова допомога

Сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення

Безповоротна фінансова допомога

сума коштів, передана платнику податків згідно з договорами дарування, іншими подібними договорами або без укладення таких договорів;
сума безнадійної заборгованості, відшкодована кредитору позичальником після списання такої безнадійної заборгованості;
сума заборгованості одного платника податків перед іншим платником податків, що не стягнута після закінчення строку позовної давності;
основна сума кредиту або депозиту, що надані платнику податків без встановлення строків повернення такої основної суми, за винятком кредитів, наданих під безстрокові облігації, та депозитів до запитання у банківських установах, а також сума процентів, нарахованих на таку основну суму, але не сплачених (списаних).

Рис. 2. Визначення сутності поворотної та безповоротної фінансової допомоги відповідно до вимог Податкового кодексу України

Джерело: побудовано автором на основі [6]

При використанні національних стандартів бухгалтерського обліку для облікового відображення фінансової допомоги використовуються НПСБО 11 «Зобов'язання» та НПСБО 13 «Фінансові інструменти». Міжнародні та

національні стандарти бухгалтерського обліку мають багато спільних ознак в частині облікового відображення зобов'язань та фінансових інструментів, які виникають в процесі укладання договору про надання фінансової допомоги. Відмінними залишаються регулювання підходів до оцінки при первісному визнанні фінансових активів та зобов'язань.

Договір про надання фінансової допомоги прирівнюється до договору позики, в якому зазначається термін на який буде надано фінансову допомогу та період протягом якого вона має бути погашена. Відлік періоду погашення та початок відображення господарських операцій з фінансовою допомогою розпочинається з дати надходження фінансової позики на поточний рахунок у позичальника та дати списання грошових коштів з поточного рахунку у позикодавця.

Бухгалтерський облік безповоротної фінансової допомоги у позикодавця включається до складу витрат звітного періоду з використанням субрахунку 977 «Інші витрати діяльності» в кореспонденції з рахунками 31 «Рахунки в банках» або 30 «Готівка». У позичальника безповоротно фінансова допомога відображається у складі доходів звітного періоду на субрахунку 718 «Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів» також з кореспонденції з рахунками 31 «Рахунки в банках» або 30 «Готівка». При наданні безповоротної фінансової допомоги фізичній особі в бухгалтерському обліку позикодавця на рахунках бухгалтерського обліку відображається утримання податку з доходів фізичних осіб за ставкою 18 % та військового збору 1,5 %. Утримання зазначених податків із суми безповоротної фінансової допомоги передбачено вимогами ПКУ, оскільки суми такої фінансової допомоги, включаються до складу оподаткованого доходу фізичної особи та прирівнюються до доходу, отриманого як додаткове благо. Тому позикодавець виступає податковим агентом відносно позичальника фізичної особи і зобов'язаний утримувати та сплатити податки до бюджету із суми такого доходу.

Для позикодавців юридичних осіб на загальній системі оподаткування при здійсненні коригувань фінансового результату до оподаткування на податкові різниці, надання безповоротної фінансової допомоги платникам єдиного податку та підприємствам платникам податку на прибуток, які є пов'язаними особами призводить до необхідності збільшення фінансового результату на суму наданої безповоротної фінансової допомоги. Фінансовий результат до оподаткування необхідно збільшити якщо позикодавець включив до складу витрат звітного періоду суму наданої безповоротної допомоги та у випадку, якщо суб'єкт господарювання пов'язана особа задекларувала від'ємне значення об'єкта оподаткування за звітний рік, що передус року, в якому отримано таку безповоротну фінансову допомогу.

Бухгалтерський облік поворотної фінансової допомоги у позикодавця та позичальника залежить від терміну надання такої допомоги (короткострокова та довгострокова), а також системи оподаткування, на якій перебувають сторони договору (табл. 1).

Таблиця 1

**Бухгалтерський облік господарських операцій з надання
короткострокової поворотної фінансової допомоги у позикодавця та
позичальника**

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1. Бухгалтерський облік у позикодавця			
1.1	Перераховано з поточного рахунку суму короткострокової поворотної фінансової допомоги	377	311
1.2	Повернуто позикоотримувачем частину поворотної фінансової допомоги на поточний рахунок позикодавця протягом 12 місяців з дати її отримання	311	377

Продовження табл. 1

1	2	3	4
1.3	Нараховано резерв сумнівних боргів на суму несвоєчасно повернутої фінансової допомоги (у юридичної особи на загальній системі оподаткування)	944	377
1.4	Проведено сторно нарахованого резерву сумнівних боргів та погашено заборгованість позикоотримувачем за сумою отриманої фінансової допомоги	944 (сторно) 311	377 (сторно) 377
1.4	Відображено дохід в сумі несвоєчасно повернутої фінансової допомоги (після 12 місяців від дати перерахування фінансової допомоги у суб'єкта господарювання на спрощеній системі оподаткування)	377	718
2. Бухгалтерський облік у позичальника			
2.1	Отримано на поточний рахунок суму короткострокової поворотної фінансової допомоги	311	685
2.2	Перераховано грошові кошти в погашення частини поворотної фінансової допомоги протягом 12 місяців з дати її отримання	685	311

Джерело: сформовано автором

Відповідно до вимог п. 12 НПСБО 10 «Дебіторська заборгованість» [4], а також п. 9 НПСБО 11 «Зобов'язання» [5] довгострокова заборгованість обліковується за теперішньою вартістю. Відповідно до вимог національних стандартів бухгалтерського обліку зобов'язання, які виникають при наданні та отриманні довгострокової поворотної фінансової допомоги, строк повернення якої перевищує 12 місяців, слід відображати за теперішньою вартістю з використанням дисконтування. Облікове відображення господарських операцій, пов'язаних з використанням довгострокової поворотної фінансової допомоги за номінальною вартістю є порушенням вимог національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку.

«Дисконтування довгострокової поворотної фінансової допомоги проводиться у разі зазначення в договорі позики строку повернення. Тоді

виконуються наступні дії: 1) на дату отримання позики визначають теперішню (справедливу) вартість зобов'язання; 2) суму дисконту (різницю між майбутньою і теперішньою вартістю зобов'язання) включають до доходу відразу ж у момент отримання позики; 3) амортизацію дисконту списують на витрати поступово протягом строку користування позиною» [2].

Різниця між номінальною та справедливою вартістю довгострокової фінансової допомоги обліковуватиметься у складі фінансових витрат або доходів. «Протягом терміну дії договору поворотної фінансової допомоги позичальник поступово показуватиме витрати дисконту шляхом амортизації у фінансових витратах і зростанням суми фінансового зобов'язання за договором поворотної фінансової допомоги. У загальному підсумку вона досягне суми погашення позики» [3, с. 16]. Порядок облікового відображення господарських операцій з надання та повернення довгострокової поворотної фінансової допомоги у позикодавця та позичальника представлено в табл. 2.

Таблиця 2

Бухгалтерський облік господарських операцій з надання та повернення довгострокової поворотної фінансової допомоги у позикодавця та позичальника

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1. Бухгалтерський облік у позикодавця			
1.1	Перераховано з поточного рахунку суму довгострокової поворотної фінансової допомоги	183	311
1.2	Відображено фінансові витрати від дисконтування довгострокової поворотної фінансової допомоги	951	183
1.3	Списано на фінансові результати звітного періоду фінансові витрати	792	951

Продовження табл. 2

1	2	3	4
1.4	Відображено дохід від амортизації дисконту (нарахування здійснюється щомісячно або щоквартально)	183	733
1.5	Списано на фінансові результати звітного періоду інші доходи від фінансових операцій	733	792
1.6	Переведено довгострокову заборгованість до складу поточної заборгованості за довгостроковою поворотною фінансовою допомогою (термін погашення протягом 12 місяців)	377	183
1.7	Відображено надходження на поточний рахунок грошових коштів в погашення довгострокової поворотної фінансової допомоги	311	377
2. Бухгалтерський облік у позичальника			
2.1	Отримано на поточний рахунок суму довгострокової поворотної фінансової допомоги	311 312	505 506
2.2	Відображено інші фінансові доходи від дисконтування отриманої довгострокової поворотної фінансової допомоги	505, 506	733
2.3	Відображено фінансові витрати від дисконтування довгострокової поворотної фінансової допомоги (нарахування здійснюється щомісячно або щоквартально)	952	505, 506
2.4	Переведено довгострокову заборгованість до складу поточної заборгованості за довгостроковою поворотною фінансовою допомогою (термін погашення протягом 12 місяців)	505, 506	611, 612
2.5	Погашено довгострокову поворотну фінансову допомогу грошовими коштами	611, 612	311

Джерело: сформовано автором

Використання дисконтування в процесі облікового відображення довгострокової поворотної фінансової допомоги впливає на фінансовий результат до оподаткування податком на прибуток, оскільки виникають фінансові доходи і витрати. Правильний вибір ставки дисконту та

відповідно розрахунок фінансових доходів і витрат впливають на правильність обчислення бази оподаткування податком на прибуток.

Щодо розвитку методичного забезпечення облікового відображення поворотної фінансової допомоги на рахунках бухгалтерського обліку заслуговують на увагу запропоновані І.М. Вигівською, І.Л. Грабчук І.Л. та О.О. Григоревською пропозиції з удосконалення відображення поворотної фінансової допомоги як елемента позикового капіталу. Зокрема, автори пропонують здійснювати «відображення поворотної фінансової допомоги як елемента позикового капіталу шляхом використання рахунку 609 «Поворотна фінансова допомога» з відкриттям аналітичних рахунків 609.1 «Поворотна фінансова допомога в національній валюті», 609.2 «Поворотна фінансова допомога в іноземній валюті» та рахунків 505 «Довгострокова фінансова допомога в національній валюті», 506 «Довгострокова фінансова допомога в іноземній валюті» [1, с. 29]. Вважаємо, що дані пропозиції є слушними та доцільними, що дозволить здійснювати чітке розмежування та облік кредиторської заборгованості за поточними та довгостроковими договорами надання фінансової допомоги.

Висновки. Використання в господарській діяльності фінансової допомоги як механізму додаткового фінансування діяльності та оперативного залучення обігових коштів, актуалізує розвиток методики облікового відображення таких господарських операцій. Вплив господарських операцій з використання фінансової допомоги на об'єкт оподаткування з податку на прибуток призводить до зростання податкових ризиків через неправильне відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з отримання та повернення фінансової допомоги. Виявлені відмінності в обліковому відображенні фінансової допомоги залежно від її виду, систематизовані особливості оподаткування, дозволяють суб'єктам господарювання ухвалювати правильні рішення в частині доцільності використання даного інструменту фінансування господарської діяльності. Правильне

відображення в бухгалтерському обліку фінансової допомоги, повне розкриття інформації щодо оцінки довгострокових зобов'язань за договорами надання поворотної довгострокової фінансової допомоги забезпечать повне висвітлення інформації про зобов'язання для цілей управління з метою забезпечення сталого та ефективного розвитку підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вигівська І. М., Грабчук І.Л., Григоревська О.О. Фінансова допомога: порядок відображення в бухгалтерському і податковому обліку. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2016. № 1 (34). С. 20-31.
2. Концева В.В., Масалітіна В.В., Бойко Н.В. Облік, аналіз і аудит поворотної фінансової допомоги на підприємствах автомобільного транспорту. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/509/487>
3. Лучко М.Р. Дисконтування в обліку довгострокових заборгованостей в Україні: практичний аспект. *Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія*. Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції. (Тернопіль, 27 грудня 2019 р.). Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2019. С. 14-16.
4. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>
5. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання»: Наказ Міністерства фінансів України від 31.01.2000 р. № 20. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99>
6. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

REFERENCES

1. Vygivska, I.M., Grabchuk, I.L., Grigorevska, O.O. (2016). Finansova dopomoha: poriadok vidobrazhennia v bukhhalterskomu i podatkovomu obliku [Financial assistance: the order reflected in accounting and tax accounting]. *Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu, 1, 20-31* [In Ukrainian].
2. Kontseva, V.V., Masalitina, V.V., Boiko, N.V. (2021). Oblik, analiz i audyt povorotnoi finansovoi dopomohy na pidpriemstvakh avtomobilnoho transportu [Accounting, analysis and audit of returnable financial assistance at road transport enterprises]. *Ekonomika ta suspilstvo, 28*. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/509/487> [In Ukrainian].
3. Luchko, M.R., (2019). Dyskontuvannia v obliku dovhostrokovykh zaborhovanosti v Ukraini: praktychnyi aspekt [Discounting in accounting for long-term debts in Ukraine: a practical aspect]. In *Oblik, opodatkuvannia i kontrol: teoriia ta metodolohiia* [Accounting, taxation and control: theory and methodology]. *Proceedings of the International scientific and practical Internet conference* (pp. 14-16), Ternopil National Economic University. Ternopil, Ukraine. [In Ukrainian].
4. Verkhovna Rada Ukrainy (1999). Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 «Debitorska zaborhovanist». [Regulation (standard) of accounting 10 «Receivables»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> (accessed 01.06.2023) [In Ukrainian].
5. Verkhovna Rada Ukrainy (2000). Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 11 «Zoboviazannia». [Regulation (standard) of accounting 11 «Liabilities»]. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0725-99> [In Ukrainian].

6. Verkhovna Rada Ukrainy (2010). Podatkovyi kodeks Ukrainy. [Tax Code of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.05.2023